

Правові підстави для надання в обов'язковому порядку працівникам відпусток без збереження заробітної плати

Закон України «Про відпустки» від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР (далі – Закон № 504), статті 74–84 КЗпП України та інші законодавчі акти встановлюють державні гарантії права на відпустки, визначають умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб і інтересів, всебічного розвитку особистості.

Згідно зі статтею 4 Закону № 504 встановлюються такі види відпусток:

- щорічні основна та додаткові відпустки за роботу зі шкідливими та важкими умовами праці, за особливий характер праці та інші додаткові відпустки, передбачені законодавством;
- додаткові відпустки у зв'язку з навчанням;
- творча відпустка;
- соціальні відпустки (у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, додаткова відпустка працівникам, які мають дітей);
- відпустки без збереження заробітної плати.

З метою задоволення життєво важливих потреб і інтересів працівників статтею 25 Закону № 504, статтею 84 КЗпП, а також іншими нормативно-правовими актами врегульовано питання надання їм **двох видів відпусток без збереження заробітної плати:**

- відпустки, що надаються в обов'язковому порядку працівникам за їх бажанням на підставі суб'єктивного права, визначеного законом (таблиця);
- відпустки, за згодою сторін, тобто відпустки що надаються за сімейними обставинами та з інших причин.

Таблиця

Правові підстави для надання в обов'язковому порядку працівникам відпусток без збереження заробітної плати

№ пор	Категорії працівників	Тривалість відпустки
Стаття 25 Закону № 504		

1	Мати або батько, який виховує дітей без матері (в т. ч. й у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), що має двох і більше дітей віком до 15 років або дитину-інваліда	До 14 календарних днів щорічно
2	Чоловік, дружина якого перебуває в післяпологовій відпустці	До 14 календарних днів
3	Мати або інші особи, зазначені в частині третій статті 18 (батько, баба, дід, інші родичі, які фактично доглядають за дитиною, або особа, яка усиновила чи взяла під опіку дитину) і частині першій статті 19 Закону № 504 (жінка, яка працює і має двох або більше дітей до 15 років або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, одинока мати, батько, який виховує дитину без матері, у т. ч. у разі її тривалого перебування матері у лікувальному закладі), а також особа, яка взяла дитину під опіку, у разі, якщо дитина потребує домашнього догляду	Визначається у медичному висновку, але не як до досягнення дитиною шестирічного віку, а в разі, якщо дитина хвора на цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), – шістнадцятирічного віку
4	Ветерани війни, особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною ² , та особи, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ	До 14 календарних днів щорічно
5	Особи, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною ³	До 21 календарного дня щорічно
6	Пенсіонери за віком та інваліди III групи (а також пенсіонери за віком, які одержують пенсію на пільгових умовах)	До 30 календарних днів щорічно
7	Інваліди I та II груп	До 60 календарних днів щорічно
8	Особи, які одружуються	До 10 календарних днів

9	Працівники у разі смерті: – рідних по крові або по шлюбу: чоловіка (дружини), батьків (вітчима, мачухи), дитини (пасинка, падчірки), братів, сестер;	До 7 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця поховання та назад
	– інших рідних	До 3 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місця поховання та назад
10	Працівники для догляду за хворим родичем по крові або по шлюбу, який за висновком медичного закладу потребує постійного стороннього догляду	Визначається за медичним висновком, але не більше 30 календарних днів
11	Працівники для завершення санаторно-курортного лікування	Визначається за медичним висновком
12	Працівники, допущені до вступних іспитів у вищі навчальні заклади	15 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місцезнаходження навчального закладу та назад
13	Працівники, допущені до складання вступних іспитів в аспірантуру з відривом або без відриву від виробництва, а також працівники, які навчаються без відриву від виробництва в аспірантурі та успішно виконують індивідуальний план підготовки	Визначається тривалістю, необхідним для проїзду до місцезнаходження вищого навчального закладу або закладу науки і назад
14	Сумісники	До закінчення відпустки за основним місцем роботи
15	Ветерани праці	До 14 календарних днів щорічно

16	Працівники, які не використали за попереднім місцем роботи щорічну основну та додаткові відпустки повністю або частково і одержали за них грошову компенсацію	До 24 календарних днів у перший рік роботи на даному підприємстві до настання шестимісячного терміну безперервної роботи
17	Працівники, діти яких у віці до 18 років вступають до навчальних закладів, розташованих в іншій місцевості (за наявності двох або більше дітей зазначеного віку така відпустка надається окремо для супроводження кожної дитини)	12 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду до місцезнаходження навчального закладу та у зворотному напрямі
Частина 3 статті 218 КЗпП		
18	Протягом десяти навчальних місяців перед початком виконання дипломного проекту (роботи) або складання державних іспитів працівникам, за їх бажанням, може бути надано додатково ще один-два вільних від роботи дні на тиждень без збереження заробітної плати.	1–2 вільних від роботи дні на тиждень
Частина 5 статті 218 КЗпП		
19	Працівникам, які навчаються без відриву від виробництва в аспірантурі, протягом четвертого року навчання	1 вільний від роботи день на тиждень
Частина 4 статті 29 і частина 5 статті 67 Закону України «Про вибори Президента України» від 5 березня 1999 року № 474-XIV		
20	Голова, заступник голови, секретар або інші члени територіальної виборчої комісії, дільничної виборчої комісії	Протягом усього періоду повноважень виборчої комісії або частини цього періоду
21	Довірена особа кандидата в Президенти України	3 дні її реєстрації Центральною виборчою комісією до припинення її

		повноважень або закінчення виборчого процесу
Частина 6 статті 36, частина 1 статті 73 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25 березня 2004 року № 1665-IV		
22	Голова, заступник голови, секретар або інші члени окружної чи дільничної виборчої комісії	Протягом виборчого процесу або частини цього періоду
23	Кандидат у депутати, крім кандидата в депутати, який є Президентом України або народним депутатом України	На період передвиборної агітації
Частина 3 статті 27, частина 1 статті 58 і частина 8 статті 59 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад і сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року № 1667-IV		
24	Голова, заступник голови, секретар або у разі їх відмови – інші члени територіальної виборчої комісії, дільничної виборчої комісії	Протягом виборчого процесу
25	Кандидат у депутати, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови	На період передвиборної агітації
26	Довірені особи кандидата в депутати, кандидата на посаду сільського, селищного, міського голови	З дня їх реєстрації на період виборчого процесу
Частина 4 статті 71 і частина 3 статті 72 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III		
27	Народний засідатель, присяжний	На час виконання ними обов'язків у суді
Частина 3 статті 86 ЦПКУ		
28	Свідки, спеціалісти, перекладачі, експерти	На час розгляду судами цивільних справ
Частина друга статті 126 КЗпП		

29	Працівник, який впроваджує винахід, корисну модель, промисловий зразок або раціоналізаторську пропозицію на іншому підприємстві, в установі, організації	На час впровадження на іншому підприємстві
Пункт 13 статті 6 Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб і їх соціальний захист» від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР		
30	Ветерани військової служби, ветерани органів внутрішніх справ, ветерани державної пожежної охорони, ветерани служби цивільного захисту, ветерани Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України	До 14 календарних днів на рік
Пункт 36 Положення про порядок і умови проходження служби в митних органах України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 9 лютого 1993 року № 97		
31	Службові особи митних органів	Час, необхідний для проїзду до місця проведення відпустки та назад, що не перевищує 15 діб

2) До осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, належать (ст. 11 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ):

- Герої Радянського Союзу;
- повні кавалери ордена Слави;
- особи, нагороджені чотирма та більше медалями «За відвагу»;
- Герої Соціалістичної Праці, відзначені цим званням за працю в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років. (Відповідно до вищезгаданого Закону, п. 22 ст. 16, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, відпустка без

збереження заробітної плати надається тривалістю до трьох тижнів).

3) До осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, належать (ст. 8 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року № 3721-ХІІ):

- Герої Соціалістичної Праці;
- Герої України;
- повні кавалери ордена Трудової Слави.)

Для надання відпустки без збереження заробітної плати працівник подає власникові письмову заяву із зазначенням обставин (хвороба або смерть рідних, необхідність догляду за хворим родичем, весілля тощо). До заяви додаються відповідні документи, що підтверджують факт виникнення обставин, із вказівкою строку відпустки та дати її початку. У цьому разі період відпустки залежить не від бажання працівника, а від часу виникнення таких обставин.

Разом з тим відповідно до Закону № 504 деякі категорії працівників мають право щорічно йти у відпустку без збереження заробітної плати. Наприклад, відпустку без збереження заробітної плати щороку можуть брати матері, які мають двох і більше дітей віком до 15 років, ветерани праці, ветерани війни, пенсіонери, інваліди та ін. Ця відпустка може бути поділена на частини, але таким чином, щоб у цілому її тривалість не перевищувала періоду, визначеного Законом № 504.

Застереження
Відпустка без збереження заробітної плати, не використана цього року, не переноситься на наступний рік.

Крім того, працівник має право взяти відпустку без збереження заробітної плати з декількох підстав.

Час надання відпусток без збереження заробітної плати в одних випадках визначається самим працівником у межах дії обставин, зазначених у статті 25

Закону № 504, а в інших – підлягає узгодженню з власником. Час відпустки без збереження заробітної плати деяким категоріям працівників надається власником з дня, про який просить працівник. До таких категорій належать:

- працівники, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;
- працівники, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною.

У межах періоду обставин, які дають право на відпустку без збереження заробітної плати, **відпустка надається з дня, про який просить працівник, у випадку:**

- перебування дружини в післяпологовій відпустці;
- якщо дитина віком до шести років потребує постійного домашнього догляду;
- одруження;
- смерті родичів;
- догляду за хворим родичем;
- завершення санаторно-курортного лікування;
- допущення до вступних іспитів в аспірантуру, і навчання в аспірантурі;
- якщо діти у віці до 18 років вступають до навчальних закладів, розташованих в іншій місцевості. За наявності двох або більше дітей зазначеного віку така відпустка надається окремо для супроводження кожної дитини.

У всіх інших випадках час відпустки без збереження заробітної плати має бути погоджений з власником.

На підставі статті 26 Закону № 504 за згодою сторін трудового договору працівникові може бути надана відпустка без збереження заробітної плати тривалістю до 15 календарних днів на рік. Для її надання в заяві на ім'я керівника підприємства працівник зазначає сімейні обставини або інші причини, які обумовили потребу у відпустці, крім випадків, зазначених у статті 25 Закону № 504. Перелік цих причин чинним законодавством України не встановлено, тому що поважність їх залежить від конкретних обставин, що склалися в того чи іншого працівника.

Підтвердних документів для надання відпустки без збереження заробітної плати за згодою сторін не потрібно. Працівник може використовувати її частинами з обмеженням сумарної тривалості відпустки 15 календарними днями на рік. Рішення про надання цієї відпустки може прийматися лише власником.

Час перебування у відпустці без збереження заробітної плати зараховується в стаж роботи для надання щорічної відпустки (крім відпустки без збереження заробітної плати для догляду за дитиною до досягнення нею шести, шістнадцяти років).